Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)

της 24ης Μαρτίου 2022*

«Αίτηση αναιρέσεως – Αρχές του δικαίου της Ένωσης – Άρθρο 19 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Εκπροσώπηση των διαδίκων στις ευθείες προσφυγές ενώπιον των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης – Δικηγόρος έχων την ιδιότητα τρίτου σε σχέση με τον προσφεύγοντα – Απαίτηση ανεξαρτησίας – Δικηγόρος που εργάζεται ως συνεργάτης δικηγορικού γραφείου – Άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-529/18 P και C-531/18 P,

με αντικείμενο δύο αιτήσεις αναιρέσεως δυνάμει του άρθρου 56 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που ασκήθηκαν στις 9 Αυγούστου 2018 (C-529/18 P) και στις 10 Αυγούστου 2018 (C-531/18 P),

PJ, κάτοικος Βερολίνου (Γερμανία), εκπροσωπούμενος από τους J. Lipinsky και C. von Donat, Rechtsanwälte,

αναιρεσείων,

όπου οι λοιποί διάδικοι είναι:

Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO), εκπροσωπούμενο από τον Δ. Μπότη και την A. Söder,

καθού πρωτοδίκως,

Erdmann & Rossi GmbH, με έδρα στο Βερολίνο, εκπροσωπούμενη από τους H. Kunz-Hallstein και R. Kunz-Hallstein, Rechtsanwälte,

παρεμβαίνουσα πρωτοδίκως (C-529/18 P),

και

PC, με έδρα στο Βερολίνο, εκπροσωπούμενη από τους J. Lipinsky και C. von Donat, Rechtsanwälte,

αναιρεσείουσα,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

όπου οι λοιποί διάδικοι είναι:

PJ, εκπροσωπούμενος από τους J. Lipinsky και C. von Donat, Rechtsanwälte,

προσφεύγων πρωτοδίκως,

Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO), εκπροσωπούμενο από τον Δ. Μπότη και την A. Söder,

καθού πρωτοδίκως,

Erdmann & Rossi GmbH, με έδρα στο Βερολίνο, εκπροσωπούμενη από τους H. Kunz-Hallstein και R. Kunz-Hallstein, Rechtsanwälte,

καθής πρωτοδίκως (C-531/18 P),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Prechal, πρόεδρο του δεύτερου τμήματος, προεδρεύουσα του τρίτου τμήματος, J. Passer, F. Biltgen (εισηγητή), L. S. Rossi και N. Wahl, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Campos Sánchez-Bordona

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με τις αιτήσεις τους αναιρέσεως, ο PJ και η PC ζητούν την αναίρεση της διατάξεως του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 30ής Μαΐου 2018, PJ κατά EUIPO – Erdmann & Rossi (Erdmann & Rossi) (T-664/16, στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη, EU:T:2018:517), με την οποία, αφενός, απορρίφθηκε ως απαράδεκτη η προσφυγή κατά της αποφάσεως του τετάρτου τμήματος προσφυγών του Γραφείου Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO) της 18ης Ιουλίου 2016 (υπόθεση R 1670/2015-4), σχετικά με διαδικασία κηρύξεως ακυρότητας μεταξύ Erdmann Rossi GmbH και PJ και, αφετέρου, κρίθηκε ότι παρέλκει πλέον η έκδοση αποφάσεως επί της αιτήσεως υποκατάστασης που είχε υποβάλει η PC.

Το νομικό πλαίσιο

2 Κατά το άρθρο 19, πρώτο έως τέταρτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που έχει εφαρμογή στο Γενικό Δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 53, πρώτο εδάφιο, του εν λόγω Οργανισμού:

«Τα κράτη μέλη καθώς και τα θεσμικά όργανα της Ένωσης αντιπροσωπεύονται ενώπιον του Δικαστηρίου από εκπρόσωπο που διορίζεται για κάθε υπόθεση· ο εκπρόσωπος δύναται να επικουρείται από σύμβουλο ή δικηγόρο.

Κατά τον ίδιο τρόπο εκπροσωπούνται και τα συμβαλλόμενα στη συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο [της 2ας Μαΐου 1992 (ΕΕ 1994, L 1, σ. 3)] κράτη, εκτός των κρατών μελών, καθώς και η Εποπτεύουσα Αρχή της ΕΖΕΣ που προβλέπεται από την εν λόγω συμφωνία.

Οι λοιποί διάδικοι εκπροσωπούνται από δικηγόρο.

Μόνον ο δικηγόρος που έχει δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους ή άλλου κράτους συμβαλλόμενου στη συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο δικαιούται να εκπροσωπεί ή να επικουρεί διάδικο ενώπιον του Δικαστηρίου.»

3 Το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου προβλέπει τα εξής:

«Οι διάδικοι εκπροσωπούνται από εκπρόσωπο ή δικηγόρο σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 19 του Οργανισμού.»

Ιστορικό της διαφοράς

4 Το ιστορικό της διαφοράς μπορεί να συνοψιστεί ως εξής.

5 Στις 19 Σεπτεμβρίου 2011 ο PJ υπέβαλε στο EUIPO αίτηση καταχωρίσεως σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης η οποία αφορούσε το λεκτικό σημείο «Erdmann & Rossi».

6 Τα προϊόντα και οι υπηρεσίες για τα οποία ζητήθηκε η καταχώριση εμπίπτουν στις κλάσεις 12, 37 και 42 κατά την έννοια του Διακανονισμού της Νίκαιας για τη διεθνή ταξινόμηση προϊόντων και υπηρεσιών με σκοπό την καταχώριση σημάτων, της 15ης Ιουνίου 1957, όπως αυτός έχει αναθεωρηθεί και τροποποιηθεί.

7 Το σήμα καταχωρίσθηκε στις 3 Φεβρουαρίου 2012 με τον αριθμό 010310481.

8 Στις 26 Μαρτίου 2014 η Erdmann & Rossi υπέβαλε αίτηση για την κήρυξη της ακυρότητας του επίμαχου σήματος βάσει του άρθρου 52, παράγραφος 1, στοιχείο β′, του κανονισμού (ΕΚ) 207/2009 του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2009, L 78, σ. 1) [νυν άρθρο 59, παράγραφος 1, στοιχείο β′, του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2017, L 154, σ. 1)].

9 Με απόφαση της 29ης Ιουνίου 2015, το τμήμα ακυρώσεων του EUIPO απέρριψε την αίτηση για την κήρυξη ακυρότητας στο σύνολό της.

10 Στις 18 Αυγούστου 2015 η Erdmann & Rossi άσκησε προσφυγή ενώπιον του EUIPO.

11 Με απόφαση της 18ης Ιουλίου 2016, το τέταρτο τμήμα προσφυγών του EUIPO δέχθηκε την προσφυγή και ακύρωσε την απόφαση του τμήματος ακυρώσεων.

Η διαδικασία ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και η αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη

12 Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στις 14 Σεπτεμβρίου 2016, ο PJ άσκησε προσφυγή ακυρώσεως της αποφάσεως της 18ης Ιουλίου 2016. Το δικόγραφο της προσφυγής έφερε την υπογραφή του S., ο οποίος ενεργούσε ως δικηγόρος.

13 Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στις 31 Μαρτίου 2017, το EUIPO προέβαλε ένσταση απαραδέκτου βάσει του άρθρου 130, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου.

14 Με έγγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στις 3 Απριλίου 2017, το EUIPO ενημέρωσε το Γενικό Δικαστήριο ότι το επίμαχο σήμα είχε καταχωρισθεί στο μητρώο στις 28 Φεβρουαρίου 2017 υπέρ ενός νέου δικαιούχου, ήτοι της «[X] [GmbH Co. KG]» και, την 1η Μαρτίου 2017, κατόπιν διορθώσεως της καταχωρίσεως εκ μέρους του EUIPO, υπέρ της PC.

15 Με έγγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στις 8 Μαΐου 2017, ο PJ ζήτησε, αφενός, να ληφθεί μέτρο οργανώσεως της διαδικασίας σε σχέση με υπόνοιες χειραγώγησης του διοικητικού φακέλου και, αφετέρου, να ανασταλεί η διαδικασία έως την περάτωση ποινικών ερευνών κατά συνεργατών του EUIPO.

16 Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στις 23 Μαΐου 2017, ο S. υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 174 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου, αίτηση υποκαταστάσεως του αρχικού διαδίκου από την PC.

17 Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στις 24 Μαΐου 2017, ο PJ υπέβαλε τις παρατηρήσεις του επί της ενστάσεως απαραδέκτου που είχε προβάλει το EUIPO.

18 Με την αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή ως απαράδεκτη, με το σκεπτικό ότι το εισαγωγικό δικόγραφο δεν είχε υπογραφεί από ανεξάρτητο δικηγόρο.

19 Στη σκέψη 51 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, δυνάμει του άρθρου 19, τρίτο και τέταρτο εδάφιο, και του άρθρου 21, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που έχουν εφαρμογή στη διαδικασία ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου σύμφωνα με το άρθρο 53, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού αυτού, καθώς και κατά το άρθρο 73, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου, οι διάδικοι, πλην των κρατών μελών και των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Εποπτεύουσας Αρχής της ΕΖΕΣ ή των συμβαλλομένων στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κρατών, πρέπει να εκπροσωπούνται από δικηγόρο που έχει δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους.

20 Στη σκέψη 53 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η αντίληψη περί του ρόλου του δικηγόρου στην έννομη τάξη της Ένωσης, η οποία προέρχεται από την κοινή στα κράτη μέλη νομική παράδοση και στην οποία στηρίζεται το άρθρο 19 του

Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι αυτή ενός αρωγού της δικαιοσύνης ο οποίος καλείται να παράσχει, με πλήρη ανεξαρτησία και προς το υπέρτερο συμφέρον της απονομής της δικαιοσύνης, τη νομική συνδρομή που χρειάζεται ο εντολέας του.

21 Στη σκέψη 54 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε, στηριζόμενο στην απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2012, Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej κατά Επιτροπής (C-422/11 P και C-423/11 P, EU:C:2012:553, σκέψη 24 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), ότι η έννοια της ανεξαρτησίας του δικηγόρου ορίζεται όχι μόνο με θετικό τρόπο, δηλαδή με παραπομπή στους κανόνες επαγγελματικής δεοντολογίας, αλλά και με αρνητικό τρόπο, δηλαδή με την έλλειψη εργασιακής σχέσεως μεταξύ του δικηγόρου και του εντολέα του. Στη σκέψη 55 της διατάξεως αυτής, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι το ίδιο σκεπτικό ισχύει ομοίως σε περίπτωση κατά την οποία ο δικηγόρος εργάζεται σε φορέα συνδεόμενο με τον διάδικο τον οποίο εκπροσωπεί ή όταν ο δικηγόρος συνδέεται, διά συμβάσεως αστικού δικαίου, με τον προσφεύγοντα.

22 Αφού υπενθύμισε, στη σκέψη 56 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, ότι ο δικηγόρος ενός μη προνομιούχου διαδίκου δεν πρέπει επίσης να συνδέεται προσωπικά με την επίδικη υπόθεση ή να εξαρτάται από τον εντολέα του κατά τέτοιο τρόπο ώστε να υπάρχει ο κίνδυνος να μην είναι σε θέση να εκπληρώσει τον ουσιώδη ρόλο του αρωγού της δικαιοσύνης με τον πλέον κατάλληλο τρόπο, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε, στη σκέψη 57 της διατάξεως αυτής, στο συμπέρασμα ότι η απαίτηση ανεξαρτησίας δεν αποσκοπεί μόνο στον αποκλεισμό των περιπτώσεων εκπροσωπήσεως του εντολέα από μισθωτούς του ή από πρόσωπα τα οποία εξαρτώνται οικονομικά από αυτόν, αλλά αποτελεί μια γενικότερη απαίτηση της οποίας η τήρηση πρέπει να εξετάζεται κατά περίπτωση.

23 Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε, στη σκέψη 62 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, ότι ο PJ ήταν συνιδρυτής και ο ένας εκ των δύο εταίρων του δικηγορικού γραφείου Z στο οποίο είχε αναθέσει την εκπροσώπησή του, μέσω του S που ενεργούσε για λογαριασμό του γραφείου αυτού, στο πλαίσιο της προσφυγής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και ότι το εν λόγω δικηγορικό γραφείο ήταν καταχωρισμένη στο μητρώο αστική επαγγελματική εταιρία με διακριτή έναντι του PJ νομική προσωπικότητα.

24 Στη σκέψη 63 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, λόγω της λήψεως των αποφάσεων στο δικηγορικό γραφείο Z με ομοφωνία, ο PJ ασκούσε, υπό την ιδιότητά του ως εταίρου, αποτελεσματικό έλεγχο επί όλων των αποφάσεων του εν λόγω γραφείου, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που αφορούσαν τους συνεργάτες του δικηγορικού γραφείου, στους οποίους συγκαταλεγόταν ο S. Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι ο S. δεν είχε, έναντι του PJ, τον ίδιο βαθμό ανεξαρτησίας με έναν δικηγόρο που ασκεί τις δραστηριότητές του σε δικηγορικό γραφείο διαφορετικό από εκείνο του οποίου ο εντολέας του είναι συνεταίρος και ότι του ήταν δυσχερέστερο να αντιμετωπίσει ενδεχόμενες συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ των κανόνων επαγγελματικής δεοντολογίας στους οποίους υπέκειτο και των σκοπών που επιδίωκε ο εντολέας του.

25 Το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε εκ των ανωτέρω, στη σκέψη 64 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, ότι η σχέση του S. με το δικηγορικό γραφείο Z θα μπορούσε να επηρεάσει την ανεξαρτησία του, διότι τα συμφέροντα του δικηγορικού γραφείου συγχέονταν σε μεγάλο βαθμό με τα συμφέροντα του PJ και υπήρχε κίνδυνος να επηρεαστεί, έστω και εν μέρει, η επαγγελματική γνώμη του S. από το επαγγελματικό περιβάλλον του.

26 Στη σκέψη 65 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η επαγγελματική σχέση που διατηρούσε ο S. με τον PJ κατά το χρονικό σημείο ασκήσεως της προσφυγής ήταν τέτοιας φύσεως ώστε υπήρχε ο κίνδυνος να μην είναι ο εν λόγω δικηγόρος σε θέση να εκπληρώσει τον ουσιώδη ρόλο του αρωγού της δικαιοσύνης με τον πλέον κατάλληλο τρόπο.

27 Όσον αφορά την αίτηση υποκαταστάσεως, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε, στη σκέψη 78 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, ότι, όταν ο αιτών την υποκατάσταση συνδέεται στενά με τον προσφεύγοντα, η αίτηση υποκαταστάσεως καθίσταται πλέον παντελώς αλυσιτελής άπαξ και η προσφυγή απορριφθεί ως απαράδεκτη, λόγω της υφιστάμενης παρατυπίας ως προς την εκπροσώπηση του προσφεύγοντος.

28 Στη σκέψη 80 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, το Γενικό Δικαστήριο προσέθεσε ότι, εν πάση περιπτώσει, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι οι προϋποθέσεις εκπροσωπήσεως σύμφωνα με το άρθρο 19 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν εφαρμογή και στο πλαίσιο αιτήσεως υποκαταστάσεως, ο S., ο οποίος είχε υπογράψει την αίτηση υποκαταστάσεως, δεν ήταν ανεξάρτητος δικηγόρος σε σχέση με την PC, δεδομένου ότι ο διαχειριστής της PC ήταν ο PJ.

29 Το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα, στη σκέψη 81 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, ότι παρείλκε η έκδοση αποφάσεως επί της αιτήσεως υποκαταστάσεως.

Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου και τα αιτήματα των διαδίκων στις αναιρετικές δίκες

30 Στις 9 και 10 Αυγούστου 2018 ο PJ και η PC άσκησαν έκαστος αναίρεση κατά της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως.

31 Με απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 2018, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου διέταξε την αναστολή της διαδικασίας στις δύο αυτές υποθέσεις έως την έκδοση της αποφάσεως στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Uniwersytet Wrocławski και Πολωνία κατά REA (C-515/17 P και C-561/17 P).

32 Στις 4 Φεβρουαρίου 2020 το Δικαστήριο εξέδωσε την απόφαση Uniwersytet Wrocławski και Πολωνία κατά REA (C-515/17 P και C-561/17 P, EU:C:2020:73).

33 Η διαδικασία επαναλήφθηκε με απόφαση της 6ης Φεβρουαρίου 2020.

34 Με απόφαση της 18ης Μαΐου 2021, αποφασίστηκε η συνεκδίκαση των δύο αιτήσεων αναιρέσεως προς διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

35 Με την αίτησή του αναιρέσεως στην υπόθεση C-529/18 P, ο PJ ζητεί από το Δικαστήριο:

– να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη·

– να αναπέμψει την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και

– να καταδικάσει το EUIPO και την Erdmann & Rossi στα δικαστικά έξοδα.

36 Με την αίτησή της αναιρέσεως στην υπόθεση C-531/18 P, η PC ζητεί από το Δικαστήριο:

– να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη·

– να αναπέμψει την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και

– να καταδικάσει το EUIPO και την Erdmann & Rossi στα δικαστικά έξοδα.

37 Σε αμφότερες τις υποθέσεις, το EUIPO και η Erdmann & Rossi ζητούν από το Δικαστήριο:

– να απορρίψει τις αιτήσεις αναιρέσεως και

– να καταδικάσει τον PJ και την PC στα δικαστικά έξοδα.

Επί των αιτήσεων αναιρέσεως

38 Προς στήριξη της αιτήσεώς του αναιρέσεως στην υπόθεση C-529/18 P, ο PJ προβάλλει τρεις λόγους αναιρέσεως, οι οποίοι αφορούν, αντιστοίχως, παράβαση του άρθρου 19, τρίτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παραμόρφωση των πραγματικών περιστατικών και παράβαση του άρθρου 47, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

39 Προς στήριξη της αιτήσεώς της αναιρέσεως στην υπόθεση C-531/18 P, η PC προβάλλει επίσης τρεις λόγους αναιρέσεως, οι οποίοι αφορούν, αντιστοίχως, εσφαλμένη διαπίστωση περί καταργήσεως της δίκης επί της αιτήσεως υποκαταστάσεως, παράβαση του άρθρου 19, τρίτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και παράβαση του άρθρου 47, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη.

40 Λόγω της συνάφειας που διαπιστώθηκε μεταξύ, αφενός, του πρώτου και του δεύτερου λόγου αναιρέσεως στην υπόθεση C-529/18 P και, αφετέρου, του δεύτερου λόγου αναιρέσεως στην υπόθεση C-531/18 P, οι λόγοι αυτοί πρέπει να εξετασθούν από κοινού.

Επί του πρώτου και του δεύτερου λόγου αναιρέσεως στην υπόθεση C-529/18 P καθώς και επί του δεύτερου λόγου αναιρέσεως στην υπόθεση C-531/18 P

Επιχειρήματα των διαδίκων

41 Με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως στην υπόθεση C-529/18 P, ο οποίος αφορά παράβαση του άρθρου 19, τρίτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο PJ προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο εσφαλμένη εφαρμογή της υποχρεώσεως που επιβάλλεται στους μη προνομιούχους διαδίκους να εκπροσωπούνται από δικηγόρο.

42 Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο προέβη κατά την άποψή του σε υπερβολικά ευρεία ερμηνεία των απαιτήσεων που αφορούν την ανεξαρτησία του δικηγόρου, ερμηνεία η οποία δεν δικαιολογείται ούτε από το γράμμα ούτε από το πνεύμα του εν λόγω άρθρου 19 και δεν βρίσκει κανένα έρεισμα στη νομολογία του Δικαστηρίου. Η ερμηνεία αυτή είναι εντελώς απρόβλεπτη και αντίθετη προς την αρχή της ασφάλειας δικαίου.

43 Συγκεκριμένα, πρώτον, ο PJ υποστηρίζει ότι, όταν ο προσφεύγων είναι φυσικό πρόσωπο, το γεγονός και μόνον ότι ο δικηγόρος στον οποίο έχει ανατεθεί η εκπροσώπησή του είναι άλλο φυσικό πρόσωπο αρκεί για την επίτευξη του σκοπού του άρθρου 19, τρίτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

44 Ο PJ υπενθυμίζει ότι η απαίτηση εκπροσωπήσεως από ανεξάρτητο τρίτο πρόσωπο ενώπιον των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης έχει ως σκοπό, αφενός, να μην ασκούν αυτοπροσώπως οι ιδιώτες ένδικη προσφυγή χωρίς να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες ενδιάμεσου προσώπου και, αφετέρου, να διασφαλίζεται ότι η υπεράσπιση των νομικών προσώπων γίνεται από εκπρόσωπο ο οποίος είναι επαρκώς αποστασιοποιημένος από το νομικό πρόσωπο το οποίο εκπροσωπεί.

45 Δεύτερον, ο PJ εκτιμά ότι, ακόμη και αν εφαρμοστεί στην υπό κρίση υπόθεση το κριτήριο εκτιμήσεως της ανεξαρτησίας του δικηγόρου που χρησιμοποιείται σε σχέση με τα νομικά πρόσωπα, δεν υφίσταται κανένα έρεισμα για μια τόσο ευρεία ερμηνεία όσο αυτή που προέκρινε το Γενικό Δικαστήριο. Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο εφάρμοσε, κατά την άποψή του, εσφαλμένα τη νομολογία που αφορά τους νομικούς συμβούλους επιχειρήσεων και υπερέβη τα όρια των περιπτώσεων που επηρεάζουν την ανεξαρτησία του δικηγόρου, στο μέτρο που δεν αρκεί απλώς και μόνον η ύπαρξη οικονομικού δεσμού μεταξύ του δικηγόρου και του εντολέα του για να συναχθεί έλλειψη ανεξαρτησίας.

46 Η προκείμενη περίπτωση δεν είναι παρόμοια με την περίπτωση που συνέτρεχε στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2012, Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej κατά Επιτροπής (C-422/11 P και C-423/11 P, EU:C:2012:553), στην οποία στηρίχθηκε το Γενικό Δικαστήριο στην αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη. Συγκεκριμένα, τα συμφέροντα του PJ ως επιχειρηματία και δικαιούχου του επίμαχου σήματος ουδόλως ταυτίζονται ούτε συγχέονται με τα συμφέροντα του δικηγορικού γραφείου Z, στο οποίο εργάζεται ο S. Εξάλλου, δεν υπήρχε κανένας κίνδυνος ο S. να μην είναι σε θέση να αντιμετωπίσει ενδεχόμενες συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ της ιδιότητάς του ως αρωγού της δικαιοσύνης και των συμφερόντων του PJ, δεδομένου ότι οι κανόνες επαγγελματικής δεοντολογίας έχουν ακριβώς ως σκοπό την πρόληψη τέτοιων συγκρούσεων. Επιπλέον, ο PJ δεν είχε στη διάθεσή του καμία δυνατότητα παροχής οδηγιών στον S., διότι το δικηγορικό γραφείο Z διευθύνεται καθημερινά από τον έτερο εταίρο και όλες οι σημαντικές αποφάσεις λαμβάνονται ομοφώνως.

47 Με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως, ο PJ προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι παραμόρφωσε τα πραγματικά περιστατικά κατά την εφαρμογή του άρθρου 19, τρίτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο μέτρο που οι διαπιστώσεις περί μη ανεξαρτησίας του S. στηρίχθηκαν σε τεκμήρια τα οποία δεν επιβεβαιώνονται από τα πραγματικά περιστατικά. Συγκεκριμένα, ουδόλως τεκμηριώνεται το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 63 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως ότι ήταν δυσχερές για τον S. να αντιμετωπίσει ενδεχόμενες συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ των κανόνων επαγγελματικής δεοντολογίας και των σκοπών που επιδίωκε ο εντολέας του.

48 Η Erdmann & Rossi αμφισβητεί τα πραγματικά περιστατικά που προβάλλει ο PJ όσον αφορά τις εξουσίες του στο δικηγορικό γραφείο Z και την ανεξαρτησία του S. Εκτιμά δε ότι δεν είναι δυνατή η πλήρωση της προβλεπόμενης στο άρθρο 19, τρίτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης προϋπόθεσης ανεξαρτησίας, τηρώντας απλώς τους γερμανικούς κανόνες επαγγελματικής δεοντολογίας, διότι η έννοια του «δικηγόρου» κατά τη διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης. Κατά την άποψή της δεν τηρήθηκε, εν προκειμένω, το κριτήριο της ανεξαρτησίας, διότι ο PJ δεν είχε αναθέσει την

εκπροσώπησή του στον S., αλλά στο δικηγορικό γραφείο Z ως αστική επαγγελματική εταιρία. Όμως στο πλαίσιο διεξαγωγής της δίκης, η επαγγελματική ένωση ενεργούσε διά των εταίρων και των εκπροσώπων της, επομένως υπήρχε ταυτότητα προσώπων μεταξύ εντολέα και εντολοδόχου.

49 Το EUIPO διευκρινίζει, κατ' αρχάς, ότι, στο πλαίσιο της αιτήσεως για την κήρυξη ακυρότητας που υπέβαλε η Erdmann & Rossi, το τμήμα προσφυγών του EUIPO έκρινε ότι ο PJ ήταν σαφώς κακόπιστος διότι ζήτησε, εις βάρος πρώην εντολέα του, την καταχώριση στο όνομά του του σημείου που του είχε εμπιστευθεί η εντολέας του. Κατά το τμήμα προσφυγών, η συμπεριφορά αυτή δεν ήταν σύμφωνη με τις συμβατικές και μετασυμβατικές υποχρεώσεις που απέρρεαν από τη σχέση του PJ με την εντολέα του.

50 Το EUIPO υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο ερμήνευσε ορθώς τα δύο κριτήρια που ορίζει το άρθρο 19, τρίτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήτοι ότι ο εκπρόσωπος είναι τρίτος και ότι ο εν λόγω τρίτος είναι δικηγόρος.

51 Το EUIPO παραδέχεται μεν ότι η άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος από δικηγόρο που ενεργεί βάσει έμμισθης εντολής μπορεί να συνάδει προς τους κανόνες δεοντολογίας, πλην όμως εκτιμά ότι δεν υφίσταται η απαιτούμενη ανεξαρτησία του έμμισθου δικηγόρου στην περίπτωση που ο εντολέας είναι ο εργοδότης του, διότι ο δικηγόρος αυτός μπορεί να αντιμετωπίσει δυσχερέστερα ενδεχόμενες συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ των κανόνων επαγγελματικής δεοντολογίας και των σκοπών που επιδιώκει ο εργοδότης του. Το ίδιο ισχύει και όταν ο εργοδότης είναι νομικό πρόσωπο διαφορετικό από το φυσικό πρόσωπο του εντολέα, αλλά ο εντολέας είναι εταίρος του νομικού αυτού προσώπου, διότι, στην πραγματικότητα, οι αποφάσεις λαμβάνονται από τα φυσικά πρόσωπα, ιδίως όταν αυτά ενεργούν αντίθετα προς τους κανόνες δεοντολογίας.

52 Εξάλλου, το EUIPO εκτιμά ότι η σχέση ενός εταίρου με δικηγόρο που είναι μέλος του δικηγορικού γραφείου μπορεί να συγκριθεί με τη σχέση ενός εταίρου με νομικό σύμβουλο της επιχείρησης. Ο δικηγόρος που εργάζεται ως συνεργάτης δικηγορικού γραφείου μπορεί μεν να είναι ανεξάρτητος, τηρουμένων των κανόνων δεοντολογίας, όταν εκπροσωπεί τρίτους πελάτες που δεν έχουν σχέση με το εν λόγω δικηγορικό γραφείο, πλην όμως η ανεξαρτησία αυτή δεν υφίσταται πλέον όταν πρέπει να εκπροσωπήσει εταίρο του δικηγορικού γραφείου στο οποίο εργάζεται και ο ίδιος, ιδίως δε όταν ο εταίρος είναι ιεραρχικά ανώτερός του.

53 Το EUIPO καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, στις υποθέσεις όπου υφίσταται σχέση εργασίας ή άλλου είδους εξάρτηση ικανή να αποκλείσει μια εκπροσώπηση κατά την έννοια του άρθρου 19, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, απαιτείται εξέταση κατά περίπτωση. Η εξέταση όμως αυτή αποτελεί πραγματικό ζήτημα το οποίο δεν υπόκειται στον αναιρετικό έλεγχο του Δικαστηρίου.

54 Όσον αφορά τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως που αφορά την προβαλλόμενη παραμόρφωση των πραγματικών περιστατικών, το EUIPO φρονεί ότι ο PJ ζητεί, στην πραγματικότητα, νέα εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών από το Δικαστήριο.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

55 Κατ' αρχάς, όσον αφορά τα επιχειρήματα του EUIPO περί απαραδέκτου του πρώτου και του δεύτερου λόγου αναιρέσεως στην υπόθεση C-529/18 P, διότι οι λόγοι αυτοί αφορούν πραγματικά ζητήματα, υπενθυμίζεται ότι από το άρθρο 256 ΣΛΕΕ και από το άρθρο 58, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκύπτει ότι το Γενικό Δικαστήριο είναι

αποκλειστικώς αρμόδιο, αφενός, για τη διαπίστωση των πραγματικών περιστατικών, εκτός αν η ανακρίβεια του περιεχομένου των διαπιστώσεών του προκύπτει από τα στοιχεία της δικογραφίας που του έχουν υποβληθεί, και, αφετέρου, για την εκτίμηση των εν λόγω πραγματικών περιστατικών. Η εκτίμηση αυτή δεν αποτελεί, υπό την επιφύλαξη της περίπτωσης παραμόρφωσης των αποδεικτικών στοιχείων που προσκομίστηκαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, νομικό ζήτημα υποκείμενο, καθεαυτό, στον αναιρετικό έλεγχο του Δικαστηρίου. Όταν το Γενικό Δικαστήριο έχει διαπιστώσει ή εκτιμήσει τα πραγματικά περιστατικά, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να ασκήσει, δυνάμει του άρθρου 256 ΣΛΕΕ, έλεγχο όσον αφορά τον νομικό χαρακτηρισμό των πραγματικών αυτών περιστατικών και τις έννομες συνέπειες που συνήγαγε εντεύθεν το Γενικό Δικαστήριο (απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2020, Uniwersytet Wrocławski και Πολωνία κατά REA, C-515/17 P και C-561/17 P, EU:C:2020:73, σκέψη 47).

56 Εν προκειμένω, προκειμένου να εκτιμήσει τη φύση της σχέσεως μεταξύ του PJ και του εκπροσώπου του, το Γενικό Δικαστήριο στηρίχθηκε σε πραγματικά στοιχεία των οποίων τον χαρακτηρισμό μπορεί, μεταξύ άλλων, να ελέγξει το Δικαστήριο υπό το πρίσμα του άρθρου 19 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

57 Επομένως, η προβληθείσα από το EUIPO ένσταση απαραδέκτου πρέπει να απορριφθεί.

58 Επί της ουσίας, υπενθυμίζεται, όσον αφορά την εκπροσώπηση ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης διαδίκου μη εμπίπτοντος στα δύο πρώτα εδάφια του άρθρου 19 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ότι το άρθρο 19, τρίτο και τέταρτο εδάφιο, του Οργανισμού αυτού, το οποίο έχει εφαρμογή στη διαδικασία ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου σύμφωνα με το άρθρο 56 του εν λόγω Οργανισμού, προβλέπει δύο αυτοτελείς και σωρευτικές προϋποθέσεις, ήτοι, πρώτον, ότι οι διάδικοι που δεν εμπίπτουν στα δύο πρώτα εδάφια του εν λόγω άρθρου 19 πρέπει να εκπροσωπούνται από δικηγόρο και, δεύτερον, ότι μόνον ο δικηγόρος που έχει δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους ή άλλου κράτους συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο μπορεί να εκπροσωπεί ή να επικουρεί διάδικο ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης (απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2020, Uniwersytet Wrocławski και Πολωνία κατά REA, C-515/17 P και C-561/17 P, EU:C:2020:73, σκέψη 55 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

59 Όσον αφορά τη δεύτερη προϋπόθεση, από το γράμμα του άρθρου 19, τέταρτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκύπτει ότι η έννοια και το περιεχόμενο της προϋπόθεσης αυτής πρέπει να ερμηνεύονται μέσω παραπομπής στο οικείο εθνικό δίκαιο. Εν προκειμένω, δεν αμφισβητήθηκε η τήρηση της εν λόγω προϋπόθεσης από τον δικηγόρο που εκπροσώπησε τον PJ πρωτοδίκως στο πλαίσιο της προσφυγής.

60 Όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση σχετικά με την έννοια του «δικηγόρου», το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, εφόσον το άρθρο 19, τρίτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν παραπέμπει στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών, η έννοια αυτή πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο αυτοτελή και ενιαίο σε ολόκληρη την Ένωση, λαμβανομένων υπόψη όχι μόνον του γράμματος της διατάξεως αυτής, αλλά και του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται και του σκοπού της (απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2020, Uniwersytet Wrocławski και Πολωνία κατά REA, C-515/17 P και C-561/17 P, EU:C:2020:73, σκέψη 57 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

61 Συναφώς και όπως επισήμανε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 52 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, από το γράμμα του άρθρου 19, τρίτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ειδικότερα από τη χρήση του όρου «εκπροσωπούνται», προκύπτει ότι ένας «διάδικος», κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, ανεξαρτήτως της ιδιότητάς του, δεν

επιτρέπεται να ενεργεί αυτοπροσώπως ενώπιον δικαστηρίου της Ένωσης, αλλά πρέπει να κάνει χρήση των υπηρεσιών τρίτου προσώπου. Επομένως, η κατάθεση δικογράφου υπογεγραμμένου από τον ίδιο τον προσφεύγοντα δεν αρκεί για την άσκηση προσφυγής, ακόμη και αν ο προσφεύγων είναι δικηγόρος που έχει δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον εθνικού δικαστηρίου (απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2020, Uniwersytet Wrocławski και Πολωνία κατά REA, C-515/17 P και C-561/17 P, EU:C:2020:73, σκέψεις 58 και 59 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

62 Η διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνεται από το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το τρίτο εδάφιο του άρθρου 19 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από το οποίο προκύπτει ρητώς ότι η δικαστική εκπροσώπηση διαδίκου μη εμπίπτοντος στα δύο πρώτα εδάφια του άρθρου αυτού μπορεί να γίνεται μόνον από δικηγόρο, ενώ οι εμπίπτοντες στα δύο πρώτα εδάφια διάδικοι μπορούν να αντιπροσωπεύονται από εκπρόσωπο ο οποίος, αν χρειάζεται, δύναται να επικουρείται από σύμβουλο ή δικηγόρο (πρβλ. απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2020, Uniwersytet Wrocławski και Πολωνία κατά REA, C-515/17 P και C-561/17 P, EU:C:2020:73, σκέψη 60).

63 Η εν λόγω διαπίστωση επιρρωννύεται από τον σκοπό της εκπροσώπησης από δικηγόρο των διαδίκων που δεν εμπίπτουν στα δύο πρώτα εδάφια του άρθρου 19 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σκοπός ο οποίος συνίσταται, αφενός, στο να μην ασκούν αυτοπροσώπως οι ιδιώτες ένδικη προσφυγή χωρίς να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες ενδιαμέσου προσώπου και, αφετέρου, στο να διασφαλίζεται ότι η υπεράσπιση των νομικών προσώπων γίνεται από εκπρόσωπο ο οποίος διαφοροποιείται επαρκώς από το νομικό πρόσωπο το οποίο εκπροσωπεί (απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2020, Uniwersytet Wrocławski και Πολωνία κατά REA, C-515/17 P και C-561/17 P, EU:C:2020:73, σκέψη 61 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

64 Συναφώς, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι ο σκοπός της αποστολής του δικηγόρου να εκπροσωπεί τον διάδικο σύμφωνα με το άρθρο 19, τρίτο και τέταρτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία εκπληρώνεται προς το συμφέρον της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, έγκειται πρωτίστως στη βέλτιστη δυνατή προστασία και υπεράσπιση των συμφερόντων του εντολέα, με πλήρη ανεξαρτησία καθώς και σύμφωνα με τον νόμο και τους επαγγελματικούς και δεοντολογικούς κανόνες (πρβλ. απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2020, Uniwersytet Wrocławski και Πολωνία κατά REA, C-515/17 P και C-561/17 P, EU:C:2020:73, σκέψη 62).

65 Είναι αληθές ότι η έννοια της «ανεξαρτησίας» του δικηγόρου διαμορφώθηκε αρχικώς στο πλαίσιο του εμπιστευτικού χαρακτήρα των εγγράφων στον τομέα του ανταγωνισμού, η δε νομολογία, όπως η μνημονευόμενη στις σκέψεις 53 και 63 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, έχει διευκρινίσει συναφώς ότι ο δικηγόρος είναι συμπράττων λειτουργός της δικαιοσύνης και καλείται να παράσχει, προς το υπέρτερο συμφέρον της δικαιοσύνης, νομική αρωγή στον εντολέα του (πρβλ. αποφάσεις της 18ης Μαΐου 1982, AM & S Europe κατά Επιτροπής, 155/79, EU:C:1982:157, σκέψη 24, και της 14ης Σεπτεμβρίου 2010, Akzo Nobel Chemicals και Akcros Chemicals κατά Επιτροπής κ.λπ., C-550/07 P, EU:C:2010:512, σκέψη 42). Διαπιστώνεται, ωστόσο, ότι η σημασία της έννοιας αυτής εξελίχθηκε στον τομέα της εκπροσώπησης ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης, δεδομένου ότι το προέχον κριτήριο που χρησιμοποιήθηκε συναφώς ήταν πλέον η προστασία και η υπεράσπιση των συμφερόντων του εντολέα, σύμφωνα με τον νόμο και τους ισχύοντες επαγγελματικούς και δεοντολογικούς κανόνες (πρβλ. απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2020, Uniwersytet Wrocławski και Πολωνία κατά REA, C-515/17 P και C-561/17 P, EU:C:2020:73, σκέψη 62).

66 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η απαίτηση ανεξαρτησίας δεν ορίζεται μόνο με αρνητικό τρόπο, δηλαδή με την απουσία εργασιακής σχέσεως, αλλά και με θετικό τρόπο, δηλαδή με παραπομπή στους κανόνες επαγγελματικής δεοντολογίας (πρβλ. απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2020, Uniwersytet Wrocławski και Πολωνία κατά REA, C-515/17 P και C-561/17 P, EU:C:2020:73, σκέψη 63 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

67 Όπως διευκρίνισε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 54 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, η απαίτηση για ανεξαρτησία του δικηγόρου, στο ειδικό πλαίσιο του άρθρου 19 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προϋποθέτει κατ' ανάγκην την απουσία εργασιακής σχέσεως μεταξύ του δικηγόρου και του εντολέα του.

68 Επιπλέον, όπως επισήμανε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 55 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, το ίδιο σκεπτικό ισχύει ομοίως σε περίπτωση κατά την οποία ένας δικηγόρος εργάζεται σε φορέα συνδεόμενο με τον διάδικο τον οποίο εκπροσωπεί (απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2012, Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej κατά Επιτροπής, C-422/11 P και C-423/11 P, EU:C:2012:553, σκέψη 25).

69 Όσον αφορά τον θετικό ορισμό του καθήκοντος «ανεξαρτησίας» που υπέχει ο δικηγόρος, το Δικαστήριο υπογράμμισε ρητώς ότι η ανεξαρτησία αυτή δεν πρέπει να νοείται ως απουσία οποιουδήποτε συνδέσμου μεταξύ δικηγόρου και εντολέα, αλλά μόνον ως απουσία συνδέσμων που θίγουν προδήλως την ικανότητά του να φέρει εις πέρας το υπερασπιστικό του έργο υπηρετώντας κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα συμφέροντα του εντολέα του, σύμφωνα με τον νόμο και τους επαγγελματικούς και δεοντολογικούς κανόνες (πρβλ. απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2020, Uniwersytet Wrocławski και Πολωνία κατά REA, C-515/17 P και C-561/17 P, EU:C:2020:73, σκέψεις 62 έως 64).

70 Ακριβώς υπό το πρίσμα των ανωτέρω σκέψεων πρέπει να εκτιμηθεί το βάσιμο του πρώτου και του δεύτερου λόγου αναιρέσεως στην υπόθεση C-529/18 P, καθώς και το βάσιμο του δεύτερου λόγου αναιρέσεως στην υπόθεση C-531/18 P.

71 Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, κατ' ουσίαν, στις σκέψεις 54 και 55 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, ότι, όσον αφορά την εκτίμηση της ανεξαρτησίας του δικηγόρου, η περίπτωση δικηγόρου ο οποίος συνδέεται διά συμβάσεως αστικού δικαίου με τον προσφεύγοντα πρέπει να εξομοιωθεί με την περίπτωση εργασιακής σχέσης συνεπαγόμενης την έλλειψη ανεξαρτησίας του δικηγόρου.

72 Εντούτοις, όπως έχει επισημάνει το Δικαστήριο, η ύπαρξη απλώς και μόνον οιασδήποτε συμβατικής σχέσης του αστικού δικαίου μεταξύ ενός δικηγόρου και του εντολέα του δεν αρκεί για να θεωρηθεί ότι ο δικηγόρος αυτός βρίσκεται σε θέση η οποία προδήλως θίγει την ικανότητά του να υπερασπιστεί με πλήρη ανεξαρτησία τα συμφέροντα του εντολέα του (πρβλ. απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2020, Uniwersytet Wrocławski και Πολωνία κατά REA, C-515/17 P και C-561/17 P, EU:C:2020:73, σκέψεις 66 και 67).

73 Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο ερμήνευσε εσφαλμένα το κριτήριο της ανεξαρτησίας κατά την έννοια του άρθρου 19 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κρίνοντας, στη σκέψη 57 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, ότι η απαίτηση εκπροσώπησης από ανεξάρτητο τρίτο πρόσωπο δεν μπορεί να νοηθεί ως απαίτηση η οποία έχει ως μοναδικό σκοπό να αποκλείσει την εκπροσώπηση από μισθωτούς του εντολέα ή από πρόσωπα τα οποία εξαρτώνται οικονομικά από τον τελευταίο, αλλά πρόκειται για μια γενικότερη απαίτηση της οποίας η τήρηση πρέπει να εξετάζεται κατά περίπτωση.

74 Πράγματι, προκειμένου να ληφθεί υπόψη ο σκοπός της αποστολής του δικηγόρου να εκπροσωπεί τον διάδικο, η απαίτηση ανεξαρτησίας που επιβάλλεται από το δίκαιο της Ένωσης στους εκπροσώπους των μη προνομιούχων διαδίκων πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπον ώστε να συντρέχει απαράδεκτο λόγω πλημμελούς εκπληρώσεως της αποστολής εκπροσώπησης μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες προκύπτει προδήλως ότι ο δικηγόρος δεν είναι σε θέση να φέρει εις πέρας το υπερασπιστικό του έργο υπηρετώντας κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα συμφέροντα του εντολέα του, με αποτέλεσμα να επιβάλλεται ο αποκλεισμός του προς το συμφέρον του εντολέα του.

75 Εντούτοις, υπενθυμίζεται ότι, αν το σκεπτικό αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου ενέχει παράβαση του δικαίου της Ένωσης, πλην όμως το διατακτικό της αποφάσεως είναι ορθό για άλλους νομικούς λόγους, η αίτηση αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί (απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2020, Αυστρία κατά Επιτροπής, C-594/18 P, EU:C:2020:742, σκέψη 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

76 Εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται ότι ο PJ, ο οποίος είναι δικηγόρος που δραστηριοποιείται παράλληλα στον τομέα της παραχώρησης αδειών χρήσης σημάτων, ανέθεσε την εκπροσώπησή του στο δικηγορικό γραφείο Z, αστική επαγγελματική εταιρία της οποίας είναι ο ένας εκ των δύο εταίρων συνιδρυτών της, στο πλαίσιο ένδικης διαδικασίας σχετικής με σήμα του οποίου είναι δικαιούχος και ότι ο S., δικηγόρος που εργάζεται στο εν λόγω δικηγορικό γραφείο ως συνεργάτης, ανέλαβε την εκπροσώπηση αυτή.

77 Αφού ανέλυσε, στις σκέψεις 62 και 63 της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως, τη δομή του δικηγορικού γραφείου Z και τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων εντός αυτού, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα, στη σκέψη 63 της διατάξεως αυτής, ότι ο PJ ασκούσε πραγματικό έλεγχο επί των αποφάσεων του δικηγορικού γραφείου που αφορούσαν τον S. και ότι τούτο συνεπαγόταν ότι ο S., παρά την υπαγωγή του στους κανόνες που διέπουν την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος, δεν είχε έναντι του PJ τον ίδιο βαθμό ανεξαρτησίας με δικηγόρο ο οποίος εργάζεται σε διαφορετικό δικηγορικό γραφείο από εκείνο στο οποίο είναι συνεταίρος ο εντολέας του.

78 Συναφώς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η σχέση που συνδέει τον δικηγόρο S. με το δικηγορικό γραφείο Z, και δη με τον PJ ως εταίρο του γραφείου αυτού, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί άνευ ετέρου ως εργασιακή σχέση συνεπαγόμενη την πλήρη έλλειψη ανεξαρτησίας, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 66 έως 68 της παρούσας αποφάσεως.

79 Πράγματι, είναι παγκοίνως γνωστό ότι η άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος μπορεί να εκλάβει διάφορες μορφές που εκτείνονται από την άσκηση ατομικής δικηγορίας έως την παροχή δικηγορικών υπηρεσιών από μεγάλες διεθνείς δικηγορικές εταιρίες. Στους δικηγόρους συνεργάτες των δικηγορικών εταιριών εναπόκειται να καθορίζουν τους κανόνες της συνεργασίας τους, οι δε συμβατικές σχέσεις τους μπορούν να λάβουν ακόμη και τη μορφή έμμισθης εργασίας, εφόσον το επιτρέπουν ο νόμος, οι εθνικοί επαγγελματικοί κανόνες και οι ισχύοντες δεοντολογικοί κανόνες. Πρέπει όμως να τεκμαίρεται ότι ένας δικηγόρος συνεργάτης δικηγορικού γραφείου, ακόμη και αν ασκεί το επάγγελμά του στο πλαίσιο συμβάσεως εργασίας, πληροί τις ίδιες απαιτήσεις ανεξαρτησίας με δικηγόρο ο οποίος ασκεί δικηγορία ατομικώς ή ως εταίρος δικηγορικού γραφείου.

80 Εντούτοις, ο δικηγόρος συνεργάτης δικηγορικού γραφείου τεκμαίρεται μεν ότι πληροί, κατ' αρχήν, τις απαιτήσεις ανεξαρτησίας κατά την έννοια του άρθρου 19 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ακόμη και στην περίπτωση που ασκεί τα καθήκοντά του στο πλαίσιο συμβάσεως εργασίας ή στο πλαίσιο άλλης εξαρτημένης σχέσεως, πλην όμως πρέπει να γίνεται διάκριση ανάλογα με την περίπτωση του εντολέα που εκπροσωπεί.

81 Πράγματι, η μεν περίπτωση κατά την οποία ο εντολέας είναι ένα τρίτο φυσικό ή νομικό πρόσωπο που δεν έχει σχέση με το δικηγορικό γραφείο στο οποίο ο εν λόγω συνεργάτης ασκεί τα καθήκοντά του δεν δημιουργεί ιδιαίτερο πρόβλημα ανεξαρτησίας του τελευταίου, πλην όμως δεν ισχύει το ίδιο και στην περίπτωση κατά την οποία ο εντολέας, φυσικό πρόσωπο, είναι ο ίδιος συνεταίρος και ιδρυτικό μέλος του δικηγορικού γραφείου και μπορεί, ως εκ τούτου, να ασκεί πραγματικό έλεγχο επί του συνεργάτη. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι υφιστάμενοι δεσμοί μεταξύ του συνεργάτη δικηγόρου και του εντολέα εταίρου είναι τέτοιοι ώστε να θίγουν προδήλως την ανεξαρτησία του δικηγόρου.

82 Κατόπιν των προεκτεθέντων και κατόπιν αντικαταστάσεως του σκεπτικού, ο πρώτος και ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-529/18 P καθώς και ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-531/18 P πρέπει, συνεπώς, να απορριφθούν ως αβάσιμοι.

Επί του τρίτου λόγου αναιρέσεως στην υπόθεση C-529/18 P και του τρίτου λόγου αναιρέσεως στην υπόθεση C-531/18 P

Επιχειρήματα των διαδίκων

83 Με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως στην υπόθεση C-529/18 P, ο οποίος αφορά παράβαση του άρθρου 47, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, ο PJ υποστηρίζει ότι η ευρεία ερμηνεία στην οποία προέβη το Γενικό Δικαστήριο έχει σημαντικές επιπτώσεις όχι μόνο στην ελεύθερη άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος στην Ευρώπη, αλλά και στα θεμελιώδη δικαιώματα των ιδιωτών που στερούνται αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Τα επιχειρήματα που προέβαλε η PC στο πλαίσιο του τρίτου λόγου αναιρέσεως στην υπόθεση C-531/18 P είναι, κατ' ουσίαν, πανομοιότυπα.

84 Ο PJ υποστηρίζει ότι η αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη προσβάλλει το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, καθόσον το δικαίωμα αυτό προϋποθέτει πραγματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Ο PJ εξηγεί συναφώς ότι, αν το Γενικό Δικαστήριο τον είχε ενημερώσει εγκαίρως για την ύπαρξη ενδεχόμενης παρατυπίας που θίγει τη νόμιμη εκπροσώπησή του, θα είχε τη δυνατότητα να αναθέσει εμπροθέσμως την εκπροσώπησή του σε άλλον δικηγόρο.

85 Τόσο η Erdmann & Rossi όσο και το EUIPO φρονούν ότι δεν υφίσταται, εν προκειμένω, καμία προσβολή του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

86 Υπενθυμίζεται ότι η αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας των δικαιωμάτων που αντλούν οι ιδιώτες από το δίκαιο της Ένωσης, στην οποία αναφέρεται και το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, συνιστά γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης η οποία απορρέει από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και κατοχυρώνεται πλέον

με το άρθρο 47 του Χάρτη (πρβλ. απόφαση της 5ης Νοεμβρίου 2019, ΕΚΤ κ.λπ. κατά Trasta Komercbanka κ.λπ., C-663/17 P, C-665/17 P και C-669/17 P, EU:C:2019:923, σκέψη 55 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

87 Η αποτελεσματική δικαστική προστασία ενός φυσικού προσώπου όπως ο PJ, δικαιούχου σήματος για το οποίο έχει υποβληθεί αίτηση κηρύξεως ακυρότητας, εξασφαλίζεται από το δικαίωμα του προσώπου αυτού να ασκήσει ενώπιον του δικαστή της Ένωσης προσφυγή κατά της ακυρωτικής αποφάσεως του τμήματος προσφυγών του EUIPO.

88 Όσον αφορά τις δυνατότητες τακτοποιήσεως, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, μολονότι ο Οργανισμός του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο Κανονισμός Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου προβλέπουν τη δυνατότητα τακτοποιήσεως του δικογράφου προσφυγής που δεν πληροί ορισμένες τυπικές προϋποθέσεις, εντούτοις η μη τήρηση της υποχρεώσεως εκπροσωπήσεως από δικηγόρο που έχει δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους ή άλλου κράτους συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο δεν περιλαμβάνεται στις υποχρεώσεις που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο τακτοποιήσεως μετά τη λήξη της προθεσμίας ασκήσεως προσφυγής, σύμφωνα με το άρθρο 21, δεύτερο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου και το άρθρο 44, παράγραφος 6, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου (νυν άρθρο 78, παράγραφος 6, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου) (διατάξεις της 27ης Νοεμβρίου 2007, Diy-Mar Insaat Sanayi ve Ticaret και Akar κατά Επιτροπής, C-163/07 P, EU:C:2007:717, σκέψη 26, και της 20ής Φεβρουαρίου 2008, Comunidad Autónoma de Valencia κατά Επιτροπής, C-363/06 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2008:99, σκέψη 34).

89 Βεβαίως, δυνάμει του άρθρου 55, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου, είναι δυνατός ο διορισμός νέου εκπροσώπου διαδίκου όταν το Γενικό Δικαστήριο αποφασίζει να αποκλείσει τον αρχικώς ορισθέντα, διότι κρίνει ότι η συμπεριφορά του δεν συνάδει, όπως προβλέπει το άρθρο 55, παράγραφος 1, του εν λόγω Κανονισμού Διαδικασίας, προς το κύρος του Γενικού Δικαστηρίου ή προς τις απαιτήσεις της ορθής απονομής της δικαιοσύνης.

90 Εντούτοις, σε περίπτωση όπως η μνημονευόμενη στη σκέψη 81 της παρούσας αποφάσεως, καμία διάταξη του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου ή του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν υποχρεώνει επί του παρόντος το Γενικό Δικαστήριο ή το Δικαστήριο να προειδοποιήσουν τον προσφεύγοντα ή να του παράσχουν τη δυνατότητα να ορίσει νέο εκπρόσωπο κατά τη διάρκεια της διαδικασίας.

91 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι ο τρίτος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-529/18 P και ο τρίτος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-531/18 P πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι.

Επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως στην υπόθεση C-531/18 P

Επιχειρήματα των διαδίκων

92 Με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως στην υπόθεση C-531/18 P, η PC προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι εσφαλμένα διαπίστωσε ότι παρείλκε η έκδοση αποφάσεως επί του αιτήματος υποκαταστάσεως του αρχικού διαδίκου από την PC.

93 Η Erdmann & Rossi και το EUIPO ζητούν την απόρριψη αυτού του λόγου αναιρέσεως.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

94 Δεδομένου ότι η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου περί απορρίψεως της προσφυγής που άσκησε ο PJ ως απαράδεκτης, λόγω παρατυπίας κατά τη νόμιμη εκπροσώπησή του, επικυρώθηκε με την παρούσα απόφαση, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το αίτημα υποκαταστάσεως κατέστη άνευ αντικειμένου και ότι παρέλκει η έκδοση αποφάσεως επί του αιτήματος αυτού.

95 Πρέπει επομένως να απορριφθεί και ο πρώτος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-531/18 P.

96 Κατόπιν των προεκτεθέντων, η αίτηση αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό της.

Επί των δικαστικών εξόδων

97 Κατά το άρθρο 184, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, όταν η αίτηση αναιρέσεως απορρίπτεται ως αβάσιμη, το Δικαστήριο αποφαίνεται επί των εξόδων. Κατά το άρθρο 138, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, που εφαρμόζεται στην αναιρετική διαδικασία δυνάμει του άρθρου 184, παράγραφος 1, του εν λόγω Κανονισμού Διαδικασίας, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα έξοδα, εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου.

98 Εν προκειμένω, δεδομένου ότι ο PJ και η PC ηττήθηκαν, πρέπει να καταδικαστούν στα δικαστικά έξοδα της αναιρετικής διαδικασίας και της διαδικασίας ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, σύμφωνα με τα σχετικά αιτήματα της Erdmann & Rossi και του EUIPO.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα) αποφασίζει:

1) Απορρίπτει τις αιτήσεις αναιρέσεως.

2) Καταδικάζει τον PJ στα δικαστικά έξοδα της υπόθεσης C-529/18 P, τόσο τα αφορώντα την αναιρετική διαδικασία όσο και τα αφορώντα τη διαδικασία ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

3) Καταδικάζει την PC στα δικαστικά έξοδα της υπόθεσης C-531/18 P, τόσο τα αφορώντα την αναιρετική διαδικασία όσο και τα αφορώντα τη διαδικασία ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

(υπογραφές)